

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

PETRA NEDELKO

Vejica in zaimki zakaj, kaj in kako

Diplomsko delo

Mentorica: izr. prof. dr. Mojca Smolej

Dvopredmetni univerzitetni študijski
program prve stopnje: Slovenistika in
Rusistika

Novo mesto, 2016

IZVLEČEK

Vejica in zaimki zakaj, kaj in kako

Diplomsko delo se ukvarja s pisanjem vejice pred zaimki *zakaj*, *kaj* in *kako*, ko ti nadomeščajo celoten odvisnik. Pregled slovenskih pravopisov od 1899 do 2001 prinaša osnovno in nespremenjeno pravilo, ki pravi, da je potrebno tudi eliptične stavke ločevati z vejicami. Posebej so na težavo pisanja vejice pred *zakaj*, *kaj* in *kako* opozarjali le v povezavi s sestavljenimi prislovi, npr. *kdo ve zakaj*, v slovarskem delu pravopisov pa je nekaj o tem mogoče prebrati pri iztočnicah *kaj* in *kako*, pred ali za katerimi je potrebno pisati vejice, kadar bi si lahko stavek dopolnili v mislih, npr. *Kako (je to), da ne veš*. Trenutni Slovenski pravopis 2001 prinaša pravilo, da za vmesnim stavkom pred besedo, ki nadomešča opuščeni odvisnik, enak prvemu delu priredja, pišemo vejico, večkrat pa da je to mogoče tudi brez vejice, npr. *Prišel je, sam ni vedel, zakaj (je prišel)*. V povezavi s tem pravilom se je zastavilo vprašanje na Jezikovni svetovalnici, na kateri so bili navedeni tudi konkretni primeri, katere sem zastavila desetim študentom slovenistike in njihovo razmišljanje primerjala z interpretacijo dr. Tine Lengar Vrhovnik, ki je na omenjenem portalu odgovarjala na vprašanje.

Ključne besede: vejica, elipsa, pravopis, odvisniki, zaimki

ABSTRACT

Comma and pronoun why, what and how

Undergraduate thesis focuses on use of comma when using pronouns why, what and how, when replacing subordinated clause. Overview of Slovene orthographies from 1899 to 2001 mentions a basic rule which remains unchanged; this rule states that elliptic sentences have to be separated with commas. The problem of writing comma in connection with why, what and how has been mentioned in the context of complex adverbs e.g. *Kdo ve zakaj*. In dictionary part of orthography this is overviewed only with key words why and how, in front of which comma is obligatory when it is possible to complete the sentence in your mind. Current Slovene orthography from 2001 mentions a rule, that after intermediate sentence in front of a word, which replaces the leaved out subordinated clause, that is the just like the first part of compound sentence, comma is written. But it is also possible to leave comma out e. g. *Prišel je, sam ni vedel, zakaj (je prišel)*. In connection with this rule there was debate on Jezikovna svetovalnica and part of my work is also reviewing the examples the user of Jezikovna svetovalnica pointed out as problematic. Dr. Tina Lenger Verovnik adressed this problem and proposed solutions. I reviewed her interpretation and compared her theory with results of a

survey, which I conducted among students of Slovene language, who were asked to address the same problem.

Key words: comma, ellipsis, orthography, subordinate clauses, pronouns

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	5
2	TEORETIČNI OKVIR	6
2.1.	ELIPTIČNE STRUKTURE	6
2.2.	VEJICA MED NADREDNIM IN ODVISNIM STAVKOM	6
3	PREGLED SLOVENSКИH PRAVOPISOV	8
3.1.	FRANCE LEVEC, SLOVENSКИ PRAVOPIS 1899	8
3.2.	ANTON BREZNIK, SLOVENSКИ PRAVOPIS 1920	8
3.3.	ANTON BREZNIK IN FRAN RAMOVŠ, SLOVENSКИ PRAVOPIS 1935	8
3.4.	SAZU, SLOVENSКИ PRAVOPIS 1950	9
3.5.	SAZU, SLOVENSКИ PRAVOPIS 1962	9
3.6.	SAZU, SLOVENSКИ PRAVOPIS 2001	10
4	SLOVAR SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA.....	10
5	JEZIKOVNA SVETOVALNICA – Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.....	11
6	ANALIZA VPRAŠALNIKA.....	13
6.1.	Primer 1	13
6.2.	Primer 2	13
6.3.	Primer 3	14
6.4.	Primer 4	14
6.5.	Primer 5	16
7	ZAKLJUČEK	17
8	POVZETEK.....	19
9	LITERATURA	20
10	PRILOGA.....	21
10.1.	Vprašalnik	21

1 UVOD

Zagotovo je vejica ločilo, ki mnogim povzroča težave in kateremu je že od začetka šolskega procesa posvečeno največ pozornosti, pogosto pa je pravilna stava vejice tudi nekakšen domnevni pokazatelj tega, kako dobro obvladamo materinščino, in predmet intenzivnih razprav po forumih. Dejstvo je, da v slovenščini z vejico ni vse tako preprosto in enoznačno. Slovenski jezikoslovci se obravnavi vejice posvečajo že od prvega pravopisa Frana Levca 1899 pa do aktualnega *Slovenskega pravopisa* 2001, ves ta čas pa na to temo izhajajo tudi posamezne razprave. Vendar uporabe vejice strokovnjakom še vedno ni uspelo povsem zaobjeti v pravila, s pomočjo katerih bi lahko uporabniki slovenščine v svojih besedilih samozavestno postavljali vejice oziroma pri tem ne bili v zadregi.

Zagat je veliko, pričujoča diplomska naloga pa se ukvarja zgolj z eno – to je s stavo vejice v povedih, v katerih celoten odvisnik nadomeščajo vprašalni zaimki, ki nastopajo v prislovni oziroma vezniški rabi. Omejila sem se na tri, to so *zakaj*, *kaj* in *kako*.

V teoretičnem delu sem s pomočjo strokovne literature opredelila pojem elipse, povzela izhodiščno pravilo o pisanju vejic med nadrednim in odvisnim stavkom ter nakazala problematiko eliptičnih stavčnih struktur v povezavi s stavo vejice. Nato sem preverila, kaj o tem piše v vseh slovenskih pravopisih od Levčevega 1899 do *Slovenskega pravopisa* 2001. V pravopisih sem iskala morebitne napotke oziroma pravila o pisanju vejice pred zaimki *zakaj*, *kaj* in *kako*, tako v *Pravilih* kot v slovarskem delu posameznih pravopisov. Preverila sem tudi ustrezno ponazorjalno gradivo v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* in na koncu izpostavljeno problematiko preverila še na portalu Jezikovna svetovalnica Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša.

V praktičnem delu te diplomske naloge sem opravila manjšo raziskavo s pomočjo vprašalnika med študenti slovenistike, dobljene rezultate pa sem poskušala interpretirati s pomočjo pridobljenih informacij iz pravopisov in v navezavi na razpravo na Jezikovni svetovalnici.

2 TEORETIČNI OKVIR

2.1. ELIPTIČNE STRUKTURE

Termin elipsa se nanaša na izpuščanje jezikovnih struktur in gre za sistemski pojav, ki v prvi vrsti prispeva k ekonomičnosti jezika. Glede na stavčnočlenska merila ločimo elipso v povedku (*On je danes z vlakom*), elipso v imenskem delu (*On je vedno proti*) in stavčno elipso (*Kot da ne pozna na uro ...*) (Kranjc Ivič, Žele: 337-338). Sicer pa so elipse treh vrst, poznamo: strukturno, kjer s pomočjo jezikovnega konteksta dopolnimo oziroma prepoznamo opuščene elemente; situacijsko, kjer je za prepoznavanje opuščenih elementov potreben situacijski kontekst; in potencialno elipso, ki jo zapolnimo s splošnim vedenjem o sistemskih pravilih nekega jezika (Smolej: 103).

Glavne lastnosti elipse so, da je pri ubeseditvi nezaseden položaj, za katerega se sistemsko predvideva, da je zaseden; glede na členitev po aktualnosti je običajno izpuščena tema, in ne jedro sporočila; izpuščene elemente sporočilno omogoča širši kontekst; tako eliptična kot neeliptična zgradba morata biti sporočilno enakovredni in elipsa mora biti v skladu z jezikovno normo (Kranjc Ivič, Žele 338).

2.2. VEJICA MED NADREDNIM IN ODVISNIM STAVKOM

Slovenski pravopis 2001 pravi, da se »vejica med nadrednim in odvisnim stavkom stavi ne glede na to, ali je nadredni stavek pred odvisnikom, za njim ali pa ga obdaja /.../ Vejico pa pišemo tudi tedaj, kadar je povedek (ali vsaj osebna glagolska oblika) kakšnega stavka izpuščen« (§ 325). Navedeni primeri so: *Še zmeraj kaj dela, čeprav (je) že v letih.* – *Kolikor bo dal on, toliko (bom dal) jaz.* – *Pomeniva se prijateljsko, če (se) ne (bova), takoj odidem.* – *Sosedje niso hodili k nam zato, ker je bila naša hiša lepša, ampak (so hodili) zato, ker je babica znala toliko lepega povedati.* – *Plačal bom, kadar (boš) ti.* – *Odslovil sem ga, kakor (sem to storil) nerad* (§ 325). Gre torej za primere z elipso v povedku, v katerih je, kljub temu da je glagolska oblika izpuščena, potrebno ločevati nadredni in odvisni stavek z vejico.

Eliptične stavke so predvidevali vsi pravopisi, le da jih poimenujejo drugače. Pravopisi Levca 1899, Breznika 1920 in Breznik-Ramovša 1935 jih imenujejo skrajšani stavki, pravopisi od 1950 naprej pa govorijo o okrajšanih stavkih. SP 2001 ta tip stavka izrecno ne poimenuje, temveč ga opredeljuje opisno kot stavek, v katerem je povedek oziroma osebna glagolska oblika izpuščena (§ 325).

Glede nujnosti stave vejice v podredjih z izpuščeno glagolsko obliko so si enotni vsi dozdajšnji pravopisi. Tipi stavkov, ki so predmet te diplomske naloge, pa so primeri, ko celoten odvisnik nadomešča vprašalni oziroma prislovni zaimек, ki nastopa v vezniški rabi. V takih primerih se začne porajati vprašanje o stavi vejice, ki je odvisna od tega, ali stavek razumemo na eliptični način in v njem prepoznamo elipso v glagolu.

3 PREGLED SLOVENSKIH PRAVOPISOV

Pri pregledu slovenskih pravopisov se bom osredotočila zgolj na poglavja oziroma paragrafe, ki govorijo o eliptičnih stavčnih strukturah in o stavi vejice v le-teh. Posebej bom v slovarskih delih pravopisov pregledala iztočnice *zakaj*, *kaj* in *kako*.

3.1. FRANCE LEVEC, SLOVENSKI PRAVOPIS 1899

Vejica v t. i. skrajšanih stavkih ločuje odvisnik od glavnega stavka, npr. *Ura, enkrat zamujena, ne vrne se nobena* (§ 719).

V slovarskem delu slovarja iztočnic *kaj* in *kako* ni, pri iztočnici *zakaj* pa primera rabe *zakaj* v vezniški rabi v odvisniku eliptičnega stavka ni.

3.2. ANTON BREZNIK, SLOVENSKI PRAVOPIS 1920

Tudi Breznik v svojem pravopisu omenja skrajšane stavke, v katerih je potrebno pisati vejico, npr. *Danes človek, jutri črna zemlja* (§ 46, g).

Sledi opomba, da se vejice ne piše pri sestavljenih prislovihi. Navedeni primeri so: *Prestrašil se je sam Bog vedi zakaj*; *Bežale so Bog vedi kam in Bog vedi pred kom*; *Pojasnil si hodijo iskat sam ne vem kam vsepovsod, edino k nam ne*. *Naložil sem nekaj polen v peč, kjer se je kuhalo kaj vem kaj*. *Jaz nisem kdo ve koliko prispeval* (§ 47).

V slovarskem delu slovarja iztočnic *kaj* in *kako* ni, iztočnica *zakaj* sicer je, vendar ne v pomenu vprašalnega zaimka.

3.3. ANTON BREZNIK IN FRAN RAMOVŠ, SLOVENSKI PRAVOPIS 1935

Pravilo o rabi vejice v skrajšanih stavkih je povzeto po predhodnem pravopisu Breznika iz leta 1920. Vejica loči skrajšane stavke, npr. *Danes človek, jutri črna zemlja*; *Še Bog, da je toliko!* (§ 41, f). Prav tako je dodana opomba, da se vejice pri sestavljenih prislovihi, tipa *Prestrašil se je sam Bog vedi zakaj*, ne piše (§ 42).

V slovarskem delu je tokrat že mogoče najti iztočnico *kaj* v pomenu vprašalnega zaimka. Po razlagi in primerih je dodano pravilo, da vejica stoji za *kaj*, kadar je potrebno nekaj dopolniti v mislih, npr. *Kaj (bi bilo), ko bi zdaj prišel*; *Svarim ga, ali kaj (pomaga), ker me ne posluša* (SP 1935: 89). Iztočnice za *kako* ni, pri iztočnici *zakaj* pa ni navedenih primerov za rabo *zakaj* v vezniški rabi v odvisniku eliptičnega stavka.

Primer *Kaj (bi bilo), ko bi zdaj prišel* odpira še en problem slovenskega jezikoslovja, in sicer problem besednih vrst v slovenščini. Besedo *kaj* namreč najdemo tudi med členki. Zdi se, da gre v tem primeru za naklonski nikalni členek, ki poudarja nasprotno trditev, za temi pa ne pišemo vejice, torej *Kaj ko bi zdaj prišel (Najverjetneje ga ne bo)* (Žele: 32).

3.4. SAZU, SLOVENSKI PRAVOPIS 1950

Prav tako kot v predhodnih pravopisih je tudi v tem govoru o rabi vejice v okrajšanih stavkih, ki so razdeljeni na deležniške, priredne in podredne (§ 70, 4).

Pri okrajšanih podredjih ni navedenih primerov, ko vprašalni zaimsek nadomešča stavčni člen v odvisniku, in jih tudi posebej ne obravnava ali izpostavlja. Navedeni primeri za okrajšana podredja so: *Čeprav že v letih, še zmeraj kaj dela; Dasiravno zdrav in močan, bi le posedal in lenaril; Plačal bom, kadar ti; Kolikor bo dal on, toliko jaz; Pomeniva se prijateljski, če ne, zbežim takoj; Sosedje so hodili k nam, pa ne zato, ker je bila naša hiša lepša, ampak zato, ker je babica znala toliko lepega povedati; Kakor siromašen, je bil vendarle po svoje bogat* (§ 70, 4c).

V slovarskem delu pravopisa je pri iztočnici *kaj* v pomenu vprašalnega zaimka ponovljena razlaga s primeri iz predhodnega pravopisa, prav tako je ponovljeno pravilo, da za *kaj* stoji vejica, kadar je potrebno *kaj* dopolniti v mislih. Pravilo je podprto z istimi ponazorjalnimi zgledi. Iztočnica *kako* je opremljena z zgledom: *Kako pa, da ni prišel?* (SP 1950: 265). Pri iztočnici *zakaj* primerov v eliptični rabi ni navedenih.

3.5. SAZU, SLOVENSKI PRAVOPIS 1962

V tem pravopisu je prav tako govor o okrajšanih stavkih, ki jih je potrebno ločevati z vejico. Tako kot v predhodnem pravopisu so tudi tukaj okrajšani stavki razdeljeni na: deležniške zveze, kadar ima deležnik poleg sebe daljšo dopolnilo, okrajšana priredja in okrajšana podredja (§ 90, 3b). Pravzaprav pravopis ne prinaša novih informacij, kar se tiče teme te diplomske naloge. Isti so tudi ponazorjalni primeri.

V slovarskem delu pravopisa je pri iztočnici *kaj* v rabi vprašalnega zaimka ponovljeno pravilo iz *Slovenskega pravopisa* 1935, torej da za *kaj* stoji vejica, kadar je potrebno v mislih *kaj* dopolniti. Zgledi so isti, dodan pa je zgled: *Ali boš prišel, kaj?* (SP 1962: 334). Zgled je neustrezen, saj ne gre za vprašalni zaimsek, temveč za členek, ki izraža pričakovanje, namig.

Pri iztočnici *kako* v vezniški rabi v odvisnih stavkih je naveden en eliptični primer, in sicer: *Kako (je to), da ne veš?* (SP 1962: 334). Eliptičnih primerov pri iztočnici *zakaj* v vezniški rabi v odvisnih stavkih ni.

3.6. SAZU, SLOVENSKI PRAVOPIS 2001

Izhodiščnemu pravilu, ki govori o stavi vejice med nadrednim in odvisnim stavkom, tudi kadar je povedek (ali vsaj osebna glagolska oblika) kakšnega stavka izpuščena (§ 325), sledijo v šestih točkah našteje posebnosti, med katerimi se teme pričujoče diplomske naloge tiče peta točka, ki pravi: »Za vmesnim stavkom pred besedo, ki nadomešča opuščeni odvisnik, enak prvemu delu priredja, pišemo vejico« (§ 331). Zgled je: *Prišel je, sam ni vedel, zakaj (je prišel)*. Nato je navedeno, da je to mogoče večkrat pisati tudi brez vejice, pri čemer zgleda ni (§ 331).

To dopolnilo se najverjetneje nanaša na določilo SP 2001, ki govori o tem, da med deli stalnih besednih zvez, tipa *hočeš nočeš*, vejice ne pišemo (§ 323). Gre za stavek, ki je upadel na besednozvezno raven in je zgolj del povedi (Dobrovoljc: 197). Gre torej za nasprotje med *Prišel je, sam ni vedel, zakaj* in *Prišel je, sam ni vedel zakaj*.

V slovarskem delu SP 2001 sem za primere *zakaj*, *kaj* in *kako* v vezniški rabi, v odvisnikih eliptičnih stavčnih struktur našla zgolj primer v iztočnici *zakaj*, in sicer *Hočejo vedeti, zakaj*.

4 SLOVAR SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

V SSKJ so v iztočnicah *zakaj*, *kaj* in *kako* v vezniški rabi v eliptičnih stavčnih strukturah navedeni naslednji primeri: *Hočem vedeti, zakaj*; *S tovariši se pogovori, kako in kaj* in *Človek zabrede, da sam ne ve kako*.

SSKJ ima tako pri geslih *zakaj* in *kaj* v eliptični rabi zglede z vejico, pri geslu *kako* pa zgled brez vejice.

5 JEZIKOVNA SVETOVALNICA – Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša

Spletno mesto z naslovom Jezikovna svetovalnica (<http://isjfr.zrc-sazu.si/svetovalnica#v>) je projekt Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, kjer lahko uporabniki slovenščine zastavljajo vprašanja povezana z jezikovnimi težavami, v zvezi s katerimi jim svetujejo strokovnjaki s posameznih področij.

Vprašanje o pisanju vejice pred vprašalnim zaimkom *zakaj* v eliptičnem stavku se pojavi enkrat, in sicer uporabnico zanima, kdaj pišemo vejico pred *zakaj* in kdaj ne. Vsebino razprave bom povzela v nadaljevanju in se nanjo ves čas tudi sklicujem (<http://isjfr.zrc-sazu.si/sl/svetovalnica/vejica-in-vezniski-zakaj-v-odvisnikih#v>).

Uporabnica je navedla naslednje primere:

- *Jan ni razumel(,) zakaj, vendar si je želel soočenja z njim.*
- *Ni vedela(,) zakaj, toda obraz ji je bil znan.*
- *Nisi mi všeč. Veš(,) zakaj?*
- *Mislim, da me direktor ne mara. Ne znam razložiti(,) zakaj, ampak imam tako čuden občutek, ko me gleda.*
- *Glede zavarovanja imam dober občutek, ampak ne vem(,) zakaj.*

Uporabnici je odgovorila doc. dr. Tina Lengar Verovnik, in sicer se je njen odgovor nanašal na 5. točko 331. člena *Slovenskega pravopisa* 2001, katerega je prav tako omenjala tudi uporabnica. Omenjeni člen oziroma točka navaja: »Za vmesnim stavkom pred besedo, ki nadomešča opuščeni odvisnik, enak prvemu delu priredja, pišemo vejico: *Prišel je, sam ni vedel, zakaj (je prišel)*. Večkrat je to mogoče pisati tudi brez vejice.« (§ 331). Vendar pa, kot je že bilo omenjeno, pravopis ne daje napotkov glede tega, kdaj in zakaj je opust vejice mogoč, niti ni ne navaja zgleda zanj. Dalje dr. Tina Lengar Verovnik piše, da se ji zdi smiselno, glede na slovensko skladnjo, vse odvisne stavke – torej tudi eliptične – ločevati od glavnih stavkov z vejico, o čemer pišejo tudi vsi pravopisi. Pri tem opozori, da že nabor primerov uporabnice kaže na dve različni poziciji vprašalnega zaimka, ki naj bi nadomeščal opuščeni odvisnik. V zadnjih treh primerih je opuščen odvisnik, ki bi vsebinsko zgolj ponavljal že povedano oziroma zapisano, zato ga po načelih ekonomičnosti ubesedimo zgolj z vprašalnim zaimkom – v takih primerih bi po njenem mnenju vejico skoraj zagotovo pisali:

- *Nisi mi všeč. Veš, zakaj (mi nisi všeč)?*
- *Mislim, da me direktor ne mara. Ne znam razložiti, zakaj (tako mislim), ampak imam tako čuden občutek, ko me gleda.*
- *Glede zavarovanja imam dober občutek, ampak ne vem, zakaj (ga imam).*

Interpretacija prvih dveh primerov uporabnice pa ni tako enoznačna oziroma, kot ugotavlja dr. Tina Lengar Verovnik, podatkov o tem, kakšen naj bi bil opuščeni odvisnik vsebinsko v trenutku, ko zapišemo ali izgovorimo *zakaj*, še nimamo, zaradi česar v vprašalnem zaimku *zakaj* težje prepoznamo nadomestilo za celoten odvisnik. Dojemali naj bi ga bolj kot predmet glavnega stavka, zato vejico opuščamo.

- *Jan ni razumel zakaj (si je to želel??), vendar si je želel soočenja z njim proti Jan si je želel soočenja z njim, čeprav ni razumel, zakaj (si je to želel).*
- *Ni vedela zakaj (ji je bil znan ??), toda obraz ji je bil znan proti Obraz ji je bil znan, čeprav ni vedela, zakaj (ji je bil znan).*

Seveda pa se dr. Tina Lengar Verovnik zaveda in opozarja, da bi bilo potrebno njeno interpretacijo podpreti oziroma preveriti z obsežno gradivno skladiščno-pomensko raziskavo.

6 ANALIZA VPRAŠALNIKA

Zgornjo interpretacijo oziroma razmišljanje dr. Tine Lengar Verovnik sem se odločila preveriti na vzorcu desetih študentov slovenistike tretjega letnika prve stopnje.

Na vprašalniku so bili navedeni primeri, ki jih je v Jezikovni svetovalnici zastavila uporabnica (priloga 1). V navodilih nisem natančno pojasnila, kateri del povedi je problematizirana tema mojega raziskovanja, saj sem želela preveriti, v kolikšni meri bodo (oziroma ne bodo) sami zaznali to težavo. Prosila sem jih postaviti vejice na mestih, kjer se jim zdijo potrebne, ter svojo odločitev utemeljiti.

6.1. Primer 1

V povedi *Jan ni razumel zakaj vendar si je želel soočenja z njim* je vejico pred *vendar* oziroma za *zakaj* postavilo sedem vprašancev, dva sta jo postavile pred *zakaj*, ne pa tudi pred *vendar*. Rešitvi te povedi sta torej bili:

Jan ni razumel zakaj, vendar si je želel soočenja z njim (8 vprašancev) in

Jan ni razumel, zakaj vendar si je želel soočenja z njim (2 vprašanca).

Vseh osem vprašancev, ki bi postavili vejico pred *vendar*, svojo odločitev utemeljujejo s tem, da gre za protivno priredje, zaradi česar pred veznikom *vendar* pišemo vejico. Od tega sta dva vprašanca pojasnjevala, *zakaj* pred *zakaj* nista postavila vejice. Ena od utemeljitev je bila, da se vejice pred *zakaj* ne piše, ker ni povedka, druga utemeljitev pa je bila, da ima *zakaj* funkcijo stavčnega člena, in sicer predmeta.

Izmed dveh vprašancev, ki sta vejico postavila pred *zakaj*, prvi svojo odločitev pojasnjuje, da s tem, ko postavi vejico pred *zakaj*, ustvari podredno razmerje, *vendar* pa da ima v tem primeru vlogo členka, ki niansira pomen. Drugi utemeljuje, da gre za predmetni odvisnik.

V tem primeru vprašanci tako v veliki večini pritrdjujejo interpretaciji dr. Tine Lengar Verovnik, ki se nagiba k pisanju brez vejice pred *zakaj*.

6.2. Primer 2

V povedi *Ni vedela zakaj toda obraz ji je bil znan* je vseh deset vprašancev postavilo vejico pred *toda* oziroma za *zakaj*. Edina rešitev vprašalnika je torej *Ni vedela zakaj, toda obraz ji je bil znan*.

Sedem vprašancev je svojo odločitev utemeljilo, da gre za protivno priredje, zaradi česar pred veznikom *toda* pišemo vejico. Zakaj niso pisali vejice pred *zakaj*, so pojasnili trije. Dva utemeljujeta, da je *zakaj* postavljen v vlogo predmeta in deluje kot stavčni člen, eden pa da pred *zakaj* vejica ni potrebna, saj da ni povedka.

Tako tudi v tem primeru vprašanci potrjujejo interpretacijo dr. Tine Lengar Verovnik, ki se nagiba k pisanju brez vejice.

6.3. Primer 3

V besedilu *Nisi mi všeč. Veš zakaj?* so vejico pred *zakaj* napisali trije vprašanci, sedem jih vejice ni napisalo. Rešitvi vprašalnika sta torej dve:

Nisi mi všeč. Veš zakaj? (7 vprašancev) in

Nisi mi všeč. Veš, zakaj? (3 vprašanci).

Izmed sedmih vprašancev, ki vejice niso pisali, sta svojo odločitev utemeljila zgolj dva vprašanca. Utemeljitev prvega je, da v drugi povedi ni povedka, zaradi česar vejica ni potrebna, drugi sicer ugotavlja, da je druga poved eliptična, vendar vejice pred *zakaj* vseeno ne bi napisal.

Vsi trije vprašanci, ki bi v drugem delu besedila pred *zakaj* pisali vejico, svojo odločitev pojasnjujejo s tem, da gre za elipso odvisnega stavka. Menijo, da ne bi bilo nikakršnih dvomov o stavi vejice, če bi napisali celoten stavek, torej *Veš, zakaj mi nisi všeč*.

V tem primeru se mnenja večine vprašancev in dr. Tine Lengar Verovnik razhajajo. Pet vprašancev je sicer ugotovilo, da je v drugi povedi izpuščena glagolska oblika oziroma da gre za elipso, pa vendar se dva vseeno ne bi odločila to zamejiti z vejico. Glede na predstavitev pravil v prvem delu diplomske naloge se mi njuna odločitev ne zdi pravilna. Pomenljivo je tudi dejstvo, da ostalih pet vprašancev elipse v drugi povedi ni opazilo oziroma povedi niso dojeli na tak način.

6.4. Primer 4

V besedilu *Mislim da me direktor ne mara. Ne znam razložiti zakaj ampak imam tako čuden občutek ko me gleda* bom predstavila zgolj ugotovitve, ki se tičejo stave vejice pred in za *zakaj*, saj se le ta del nanaša na problematizirano tematiko pričujoče diplomske naloge.

Osem vprašancev je postavilo vejico za *zakaj*, dva bi jo postavila pred in za *zakaj*. Tako sta po rezultatih vprašalnika zopet dve rešitvi:

Mislim, da me direktor ne mara. Ne znam razložiti zakaj, ampak imam tako čuden občutek, ko me gleda (8 vprašancev) in

Mislim, da me direktor ne mara. Ne znam razložiti, zakaj, ampak imam tako čuden občutek, ko me gleda (2 vprašanca).

Vseh osem vprašancev, ki bi pisali vejico za *zakaj*, pojasnjuje, da sta prva dva stavka druge povedi v prirednem skladijskem razmerju, in sicer protivnem, zaradi česar pišemo vejico pred veznikom *ampak*. Od tega trije vprašanci pojasnjujejo, zakaj se niso odločili za vejico pred *zakaj*. Dva ugotavljata, da je osebna glagolska oblika izpuščena, zaradi česar se enemu od njiju vejica ne zdi potrebna, drugi pa svojo odločitev pojasnjuje s tem, da je z vejico ločil stavke, ki imajo povedek in ki bi jih lahko pisali samostojno, saj imajo vsak zase nek celovit pomen.

Dva vprašanca, ki menita da je vejica potrebna tako pred kot za *zakaj*, svojo odločitev utemeljujeta, da gre kot v primeru št. 3 za eliptični odvisnik, ki si ga lahko dopolnimo v mislih, torej *Ne znam razložiti, zakaj me ne mara*.

Zopet se mnenja razhajajo, vprašanci pa so podobno kot v primeru št. 3 naklonjeni, za razliko od dr. Tine Lengar Verovnik, pisanju brez vejice pred *zakaj*. Štirje vprašanci ugotavljajo, da sicer gre za eliptično stavčno strukturo, zaradi česar sta se dva odločila za pisanje vejice, dva pa ne. Pri tem se mi zdi zanimiv in dokaj tehten argument, da z vejico ločujemo stavke, ki imajo nek celovit pomen. Vendar pa se elipsa osmišlja glede na kontekst, njena glavna funkcija pa je, da prispeva k ekonomičnosti in koherentnosti besedila. Večina vprašancev eliptične stavčne strukture sploh ni zaznala, zaradi česar se jim tudi niso porajali dvomi o morebitni stavi vejice.

Zaznati je bilo malce nedoslednosti pri enem vprašancu, ki je v primeru št. 3 in 5 vejice pred *zakaj* postavil z utemeljitvijo, da gre za elipso in da si stavek v mislih lahko dopolnimo, dvomov v nujnost vejice pa da tako ni. V primeru št. 4 tega ni ugotovil, čeprav si lahko ta primer interpretiramo na enak način.

6.5. Primer 5

V povedi *Glede zavarovanja imam dober občutek ampak ne vem zakaj* pet vprašancev vejice pred *zakaj* ni napisalo, pet pa jih je. Kažeta se dve rešitvi:

Glede zavarovanja imam dober občutek, ampak ne vem zakaj (5 vprašancev) in

Glede zavarovanja imam dober občutek, ampak ne vem, zakaj (5 vprašancev).

Eden izmed petih vprašancev, ki vejice pred *zakaj* ni napisal, svojo odločitev pojasnjuje s tem, da ni osebne glagolske oblike, zaradi česar vejica na tem mestu ni potrebna. Vsi so si enotni, da gre za protivno priredje.

Štirje izmed petih vprašancev, ki so postavili vejico pred *zakaj*, to utemeljujejo, da gre za elipso v odvisniku, saj bi lahko stavek razširili v *Glede zavarovanja imam dober občutek, ampak ne vem, zakaj ga imam*. En vprašanec svoje odločitve ni znal utemeljiti.

Pri tem primeru so bila mnenja najbolj deljena, nedoslednost pa največja. Glede na to, da so si primeri št. 3, 4 in 5 podobni, se je delež tistih, ki v primeru št. 3 in 4 vejice pred *zakaj* ne bi stavili, zmanjšal. Utemeljitev, ki so jo podali, bi lahko veljala tudi v primerih št. 3 in 4. Zanimivo se mi torej zdi, da nekateri vprašanci, ki predhodna dva primera niso dojeli eliptično, v tem primeru vejico pišejo.

7 ZAKLJUČEK

Analiza vprašalnika je, kljub temu da je bilo vprašancev malo, jasno pokazala na neenotnost in nedoslednost stave vejice v primerih, ko vprašalni zaimек *zakaj* nadomešča celoten odvisnik. Čeprav so bili vprašanci študentje slovenistike, za katere upravičeno predpostavljam, da se zanimajo za jezik in jezikovna vprašanja in da naj bi bili še bolj kot običajni uporabniki slovenščine pozorni ter občutljivi na pravopis, je tudi med njimi vladala ne samo neenotnost, ampak tudi nedoslednost, kar kaže na nejasnosti na tem področju.

Osnovna težava se kaže v tem, da vprašanci stavkov niso prepoznavali kot eliptičnih oziroma si jih niso interpretirali na ta način. Ravno od tega pa je odvisna nadaljnja (ne) stava vejice. Druga težava je nedoslednost, saj so se vprašanci v podobnih oziroma analognih primerih odločali različno. Razlogov za to je najverjetneje več. Prvi je zagotovo ta, da se prav pogosto ne ukvarjamo s stavo vejice v takih tipih stavka. Če nihče ni imel težave s stavo vejice pred podrednim veznikom *ampak*, se je kot veliko težja naloga pokazala opredelitev funkcije, ki jo opravlja vprašalni zaimек *zakaj*, in s tem povezana stava vejice. Seveda je to povezano s stanjem v pravopisnih priročnikih, kjer je ta težava neposredno nakazana v 331. členu zadnjega pravopisa SP 2001, pa še tam precej nejasno. Dokaj zapleteno je formulirano že samo pravilo, prav tako pa k razumevanju ne pripomore dejstvo, da pravilo predvideva obe možnosti, torej z vejico in brez, pri tem pa ni navedenega ustreznega ponazorjalnega gradiva za primer brez vejice.

Manjša raziskava, s katero sem poskusila potrditi razlago dr. Tine Lengar Verovnik, tega ni storila v celoti. Najbrž je za to krivo tudi to, da vprašancev nisem izrecno opozorila, da je tema vprašalnika prav stava vejice pred vprašalnim zaimkom *zakaj*, temveč sem jih zgolj prosila postaviti vejice, kjer se jim zdijo potrebne. Kljub temu se je polovica vprašancev tega zavedla, saj so se v svojih utemeljitvah dotikali tudi te teme, pa tudi *zakaj* se je pojavljal v prav vseh povedih, zaradi česar najverjetneje niti ni bilo težko ugotoviti, kateri del povedi problematizira vprašalnik.

Glede potrditve razlage s portala Jezikovna svetovalnica se je izkazalo oziroma potrdilo zgolj eno. Vprašanci so si v prvih dveh primerih skoraj povsem enotni z razlago na Jezikovni svetovalnici in se nagibajo k pisanju brez vejice, saj v teh dveh primerih pravzaprav ne gre za elipso, kajti v trenutku, ko zapišemo prvi del povedi, še ne vemo, kaj točno naj bi *zakaj* nadomeščal. V preostalih treh primerih, kjer pa dejansko gre za eliptične stavčne strukture, ki

jih je v skladu s slovenskim pravopisom prav tako potrebno ločevati z vejico, se mnenje vprašancev razlikuje od mnenja dr. Tine Lengar Verovnik. Nagibajo se namreč k pisanju brez vejice.

Kljub temu menim, da je rešitev dr. Tine Lengar Verovnik tehtna in v skladu z načeli slovenske skladnje in pravopisno tradicijo, ki že od samega začetka določa, da se tudi eliptične stavke ločuje z vejico. Govorce in uporabnike slovenščine bi bilo potrebno zgolj ozavestiti, da v jeziku, največkrat zaradi ekonomičnosti, prihaja do izpusta nekega elementa, ki bi sicer v strukturi moral biti, vendar pa je le-ta ostaja sporočilno enaka. Prav tako ne bi bilo slabo v pravopisu ponovno omeniti tudi sestavljene prislove, ki vsebujejo vprašalne zaimke *zakaj*, *kako* in *kaj*, tipa *kdo ve zakaj*, ki jih ta diplomska naloga ni podrobneje obravnavala, vendar pa že z bežnim pogledom v Gigafido lahko ugotovimo, da na tem področju vlada prav tako velika zmeda. Vse to zgolj z namenom poenotiti področje, kjer prihaja do nejasnosti in uporabnikom slovenščine povzroča zadrego ali vsaj negotovost. Seveda se zavedam, da je bila moja raziskava storjena na majhnem vzorcu in da pravzaprav ne dokazuje veliko.

8 POVZETEK

Slovenski pravopisi dajejo jasne napotke, da je potrebno tudi stavke z elipso v glagolu ločevati z vejicami. To pravilo ostaja enako že od prvega pravopisa Frana Levca 1899, spreminjalo se je le poimenovanje takega tipa stavkov. Razen opozoril v pravopisih Breznika in Breznik-Ramovša da med sestavljenimi prislovi, kot je *kdo ve zakaj*, vejice ne pišemo, ni posebej obravnavanih primerov stavka, ko vprašalni zaimek nadomešča celoten odvisnik. V geselskih člankih v slovarskih delih pravopisov je izpostavljen vprašalni zaimek *kaj*, v katerih pravopisi 1935, 1950 in 1962 pišejo, da pred ali za njim stoji vejica, kadar je potrebno kaj dopolniti v mislih, npr. *Kaj (bi bilo), ko bi zdaj prišel*. V slovarskem delu pravopisov iz leta 1950 in 1962 podobni zgledi opozarjajo, da je potrebno enako ravnati tudi v primeru zaimka *kako*, npr. *Kako (je to), da ne veš*. Aktualni *Slovenski pravopis* 2001 tega ne omenja več, prinaša pa novo, nekoliko ohlapno, pravilo, da za vmesnim stavkom pred besedo, ki nadomešča opuščen odvisnik, enak prvemu delu priredja, pišemo vejico, večkrat pa da je to mogoče tudi brez vejice, npr. *Prišel je, sam ni vedel, zakaj (je prišel)*. SSKJ ima pri geslih *zakaj* in *kaj* v eliptični rabi zgled z vejico, pri geslu *kako* pa zgled brez vejice.

Na portalu Jezikovna svetovalnica je vprašanje o rabi vejice pred zaimkom, ki nadomešča celoten odvisnik, zastavljeno enkrat. Navedenih je bilo pet konkretnih primerov, v katerih je stavo vejice argumentirala dr. Tina Lengar Verovnik in opozorila, da bi bilo potrebno njeno interpretacijo preveriti na obsežnejšem gradivu. Sicer majhnemu vzorcu desetih študentov sem identične primere zastavila tudi sama in na ta način želela preveriti, ali bodo študentje razmišljali na enak način. Izkazalo se je, da večinoma niso opazili eliptičnih stavčnih struktur oziroma se jim le-teh ni zdelo potrebno ločevati z vejicami, kar pa ni v skladu s pravopisom.

9 LITERATURA

SP 1899 = *Slovenski pravopis*. Sestavil Fr. Levec. Dunaj: Cesarska kraljeva zaloga šolskih knjig.

SP 1920 = *Slovenski pravopis*. Sestavil dr. A. Breznik. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna.

SP 1935 = *Slovenski pravopis*. Ljubljana: Izdalo in založilo Znanstveno društvo.

SP 1950 = *Slovenski pravopis*. Ljubljana: SAZU – Državna založba Slovenije.

SP 1962 = *Slovenski pravopis*. Ljubljana: SAZU – Državna založba Slovenije.

SP 2001 = *Slovenski pravopis*. Ljubljana: SAZU – ZRC SAZU – Založba ZRC.

SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* 1970–1991. Ljubljana: SAZU – Državna založba Slovenije.

Dobrovoljc, Helena. *Pravopisje na Slovenskem*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2004.

Jezikovna svetovalnica = Jezikovna svetovalnica – Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, *Vejica in vezniški »zakaj« v odvisnikih* <http://isjfr.zrc-sazu.si/sl/svetovalnica/vejica-in-vezniski-zakaj-v-odvisnikih#v>, 28. 7. 2016.

Kranjc Ivič, Mira, Žele, Andreja. »Elipsa kot stavčnopovedni in besedilni pojav«. *Filologičeskie zametki*. 2012: 171-180. Dostopno tudi na: <http://philologicalstudies.org/dokumenti/2012/recenzii%20i%20informacii/32-6%20K%20Mirna%20Krajnc%20Ivic%20A.Zele.pdf>, 28. 7. 2016.

Smolej, Mojca. *Skladnja slovenskega knjižnega jezika. Izbrana poglavja z vajami*. Ljubljana: Študentska založba, 2011.

Žele, Andreja. *Slovar slovenskih členkov*. Ljubljana: Založba ZRC, 2014.

10 PRILOGA

10.1. Vprašalnik

VPRAŠALNIK

V svoji diplomski nalogi na slovenistiki se osredotočam na nekatere pravopisne težave pri pisanju vejice, zato vas prosim, da v spodnjih primerih **postavite vejico, kjer se vam le-ta zdi potrebna, ter svojo odločitev utemeljite.**

- 1) Jan ni razumel zakaj vendar si je želel soočenja z njim.

Utemeljitev:

- 2) Ni vedela zakaj toda obraz ji je bil znan.

Utemeljitev:

- 3) Nisi mi všeč. Veš zakaj?

Utemeljitev:

- 4) Mislim da me direktor ne mara. Ne znam razložiti zakaj ampak imam tako čuden občutek ko me gleda.

Utemeljitev:

- 5) Glede zavarovanja imam dober občutek ampak ne vem zakaj.

Utemeljitev:

IZJAVA O AVTORSTVU

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu s strokovnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Novo mesto, 1. september 2016

Petra Nedelko